

Sociological Understanding of Body Language of Iranian Presidential Candidates; Case Study: The Twelfth Debate

Akbar Zolfaghari

Assistant Professor, Political Sciences, Political Science Department, Faculty of Humanities, Payame Noor University, Tehran, Iran

Taha Ashayeri *

Assistant Professor, Sociology, Social Science Department, Faculty of Humanities, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran

Azam

Rajabi

Nasab

LLM, Sociology, University of Kashan, Kashan, Iran

Abstract

This study seeks to explore the body language of the candidates for the twelfth term of the Iranian presidency in different situations during the debate. The studied method is qualitative content analysis. According to the research results, the main central concepts of body language; In the tone of voice (creating calm and maintaining composure - understanding the content and validation - criticizing the current situation and discrediting the speeches of others - mastering the stage and managing it - balance in speaking - strong and loud voice emphasizing the words of the audience - creating Not superior to competitors); In the type of view (mastery of the situation and calmness - surprise and doubt in the representation of reality - addressing members of society - lack of excitement and lack of anxiety - in the view of some candidates, ineffective criticism); The state of the hands (acknowledging the claims - if not using the hands - has been reassuring people about their psychological readiness to criticize and rely more on spoken language) and their common denominator in using body language is more towards mastering the situation and maintaining calm and It has been coolness and addressing the people.

Keywords: Body Language, Goffman, Candidates and Content Analysis, Election, Facial Expressions, Citizens.

---

* Corresponding Author: t.ashayeri@uma.ac.ir

How to Cite: Zolfaghar, A., Ashayeri, T., Rajabi Nasab, A., (2021), "Sociological Understanding of Body Language of Iranian Presidential Candidates; Case Study: The Twelfth Debate", *Political Strategic Studies*, 10(39), 209- 237. doi: 10.22054/QPSS.2022.59539.2805.

فهم جامعه‌شناختی زبان بدن کاندیداهای ریاست جمهوری ایران؛ مورد مطالعه: مناظره دوازدهمین دوره

استادیار علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه پیام
نور، تهران، ایران

akbar.zolfagari@id

استادیار گروه تاریخ و جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق
اردبیلی، اردبیل، ایران

taha.eshayri@id*

کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

azam.rajabi@id

چکیده

این پژوهش می‌کوشد تا زبان بدن کاندیداهای نامزد دوازدهمین دوره ریاست جمهوری ایران در حالت‌های مختلف حین مناظره مورد کنکاش قرار دهد. روش مورد بررسی از نوع تحلیل محتوای کیفی است. مطابق نتایج پژوهش، عمده‌ترین مفاهیم مرکزی زبان بدن؛ در لحن صدا (ایجاد آرامش و حفظ خونسردی- تفهیم مطالب و اعتبار سنجی- نقد وضع موجود و بی‌اعتبارسازی صحبت‌های دیگران- تسلط بر صحنه و مدیریت آن - تعادل داشتن در صحبت کردن- صدای محکم و بلند تأکید بر کلمات مخاطب قرار دادن رقبای- ایجاد وضع برتر نسبت به رقیبان)؛ در نوع نگاه (تسلط بر اوضاع و آرامش- تعجب و تردید در بازنمایی واقعیت - مخاطب قرار دادن آحاد جامعه- عدم هیجان و نداشتن اضطراب - در حالت نگاه بعضی از کاندیداهای بی‌اثرسازی نقدها)؛ حالت دست‌ها (تصدیق ادعاها - در صورت عدم استفاده از دست‌ها یقین دادن به مردم درباره آمادگی روانی نسبت به نقد و بیشتر اتکا بر زبان گفتاری) بوده است و کانون اشتراک آن‌ها در استفاده از زبان بدن بیشتر به سمت تسلط بر اوضاع و حفظ آرامش و خونسردی و مخاطب قرار دادن آحاد مردم بوده است.

واژگان کلیدی: زبان بدن، گافمن، نامزدهای انتخاباتی، تحلیل محتوا، حالات چهره.

مقدمه

زبان وسیله‌ای است که از طریق آن سخن می‌گوییم، واقعیت‌ها را سازمان‌دهی کرده و بدان معنا می‌بخشیم. در واقع زبان، مطالعه روش زندگی و شیوه نگاه کردن به جهان است (مایزر و مایزر، ۱۳۸۵: ۲۱۹). گافمن و گارفینگل از جمله جامعه‌شناسانی هستند که پژوهش‌های ارزشمندی درباره زبان و تعاملات اجتماعی انجام دادند (آلفرد جی، ۱۳۷۹). زبان، شکلی جهان‌شمول از رفتار انسان است که از طریق سیستم الگوهای صوتی مورد قبول فرهنگ یک جامعه، میان انسان‌ها ارتباطی نمادین برقرار می‌کند. زبان یکی از بخش‌های عمده و تجلی‌گر میراث فرهنگی هر جامعه است.

زبان یک تولید اجتماعی و تصویرگر تجربیات، احساسات و معانی انباشته شده تاریخی و معاصر انسان‌هاست و می‌تواند ثبات خود را در درون فرهنگ حفظ کند (عضدانلو، ۱۳۸۴: ۳۴۴). بدن تجلی بارز حسیات و ذوقیات است؛ یعنی تجلی سهم بودن در عواطف و ارزش‌های مشترک، به نحوی که افراد می‌توانند کاملاً غرق نوعی نمایش همه شمول شوند. بدن همچون پوشش یا لفافی است که به نوبه خود در لفاف دنیای بیرون پیکانده شده است (آوتویت و باتامور، ۱۳۸۸: ۳۰۰). زبان بدن^۱ بخشی از ارتباط غیرکلامی است که بر پایه بخش‌های مختلف بدن شکل می‌گیرد. همه کنش‌های اجتماعی انسان از مجرای بدن او ساخته شده و بروز می‌کند.

زبان بدن؛ اصطلاحی روان‌شناختی است که به اطوار، حالات چهره، وضع کلی و قیافه مردم در روابط اجتماعی اشاره دارد و بیانگر آن است همان‌طور که زبان شفاهی و نوشتاری اندیشه‌ها، افکار و احساسات ما را بیان می‌کند، بدن ما نیز همانند رسانه‌ای قادر است پیام‌های ناگفته ما را منتقل کند (جوهری، ۱۳۸۷: ۳۸). افراد در تعامل اجتماعی خود بیش از آنکه از کلمات بهره بگیرند از ارتباطات غیرکلامی و پیراکلامی استفاده می‌کنند و عمل برقراری ارتباط دربردارنده ارتباط کلامی، غیرکلامی و پیرا زبانی است که محتوای پیام را با گزینش و آرایش کلمات انتقال می‌دهد (صلیبی، ۱۳۹۰: ۱۰۲). این ارتباط غیرکلامی شامل حالت چهره، ایماواشاره، تماس چشمی، اطوار و حتی طنین صدا می‌شود، بخش حیاتی فرایند ارتباط دانسته شده است. ارتباط بی‌کلام، ارتباطی است که با حرکت اعضای بدن، ژست‌ها و تغییر حالت‌های صورت انجام می‌گیرد و کلام در آن

هیچ دخالتی ندارد (عضدانلو، ۱۳۸۴: ۳۲). زبان بدن نوعی تعامل اجتماعی است و در زندگی روزمره و مواجهه با شرایط معنا می‌یابد. در اصل، زبان انتقال‌دهنده یک حس اجتماعی است و حالت خاصی را به نمایش می‌گذارد (سوزی، ۱۳۹۶: ۱۰۲). انسان‌ها نشانه‌های بسیاری از طریق چگونگی وضعیت بدن در ارتباط با اینکه چگونه می‌اندیشند و چگونه به خود می‌نگرند، می‌فرستند (Wood, 2015: 189). هنگامی که افراد به تعامل اجتماعی می‌پردازند، تعداد بی‌شماری علائم غیرکلامی ردوبدل می‌شود. کلیه این رفتارهای غیرکلامی نظیر برخورد نگاه، پیام‌های قوی را ارسال می‌کنند و از نظر هیجانی، حس علاقه، اعتماد و میل بر تداوم ارتباط را در کنار احساس تنفر و بی‌علاقگی انتقال می‌دهند (صلیبی، ۱۳۹۰: ۱۰۲).

زبان بدن به مثابه یک کنش استراتژیک فرد در تعامل اجتماعی تلقی می‌شود که شامل موارد ژست‌های بدن، حرکات دست‌وپا، حالت ایستادن و نشستن، نحوه دست دادن، علائم چهره و حالات مختلف صورت، ارتباط چشمی و زاویه بدن بوده و معمولاً لحن و حجم صدا و شکل بیان را نیز در همین بخش طبقه‌بندی می‌کنند. زبان بدن می‌تواند مواردی مانند تماس فیزیکی، حرکات چشم و لبخند باشد که بر اثر آن؛ فرد جذاب، حرفه‌ای، قابل اعتماد یا مهربان به نظر رسد (Yoon et al., 2016: 4).

زبان بدنی نقش بسزایی در برقراری ارتباط دارند و حتی جنبه‌هایی از این حرکات می‌توانند نقشی اساسی‌تر از مهارت‌های کلامی در برقراری ارتباط ایفا کنند و این حرکات از سه طریق عمل می‌کنند: ۱- جایگزین پیام‌های کلامی می‌شوند، ۲- پیام‌های کلامی را تقویت می‌کنند و ۳- در جهت خلاف و رد پیام‌های کلامی عمل می‌کنند. در این بررسی حرکات مختلف اندام‌های سر، صورت (که خود به اشارات ابروان، چشم، بینی، دهان و لب تقسیم می‌شود) و دست، پا و همچنین حرکت اندام‌های دیگر مانند حرکت شانه‌ها، هرکدام از آن‌ها در زبان فارسی دارای معنای متفاوتی است. سوسور نشانه را موضوعی فیزیکی و در عین حال معنادار می‌پندارد. پدیده‌ای که از ترکیب دال^۱ و مدلول^۲ شکل می‌گیرد. نشانه‌شناسی علمی است که هدف خود را شناخت و تحلیل نشانه‌ها و نمادها^۳ می‌داند چه آن‌ها که به صورت زبان گفتاری یا نوشتاری درآمده‌اند و

-
1. Signifier
  2. Signified
  3. Symbol

چه آن‌هایی که صورت‌های غیرزبانی دارند، اعم از نشانه‌های فیزیولوژیک، بیولوژیک، نظام‌های معنایی، نظام‌های ارزشی، نمادهای نمادین، جهان‌بینی‌های گوناگون و حتی همه اشکال حرکتی، حالتی، موقعیتی خودآگاه یا ناخودآگاه، تاکتیکی، استراتژیک و فکر شده یا نشده اعلام می‌کند (فکوهی، ۱۳۸۳: ۲۹۹). علم نشانه‌شناسی با بررسی نشانه‌ها کمک می‌کند تا افراد، دنیای اطراف خود را به‌واسطه نشانه‌ها درک کنند و کمک می‌کند تا نظام‌های نشانه‌ای رمزگذاری و رمزگشایی بشوند و افراد را قادر می‌سازد تا از رهگذر این نشانه‌ها بتوانند با جهان اطراف خود ارتباط برقرار بکنند. در یک تعامل جمعی که پایه آن مناظره یا گفتگوی درباره یک هدف و واقعیت اجتماعی است، متناسب با ساختار شخصیت کنشگران، نوع سؤال، کنش و واکنش بدن تفاوت می‌پذیرد. زبان بدن گویای واقعیتی است که ساختار درونی و بیرونی آن فضای اجتماعی بازنمایی می‌کند.

حالات چهره، تکان دادن سر، میمیک صورت، نحوه قرارگیری ژست صورتی کنشگر، لحن صدا، کیفیت صدا و نحوه ادای آن و سایر زبان بدنی که از کنشگر در یک میدان اجتماعی به نمایش گذاشته می‌شود، نشان‌دهنده واقعیت پنهانی است که نیازمند ارتباط دادن آن با متن اجتماعی است که در آن قرار دارد. مناظره‌های انتخاباتی در ایران از رسانه ملی بین نامزدهای ریاست جمهوری در سطح ملی و فراملی بازنمایی می‌شود، ضمن اینکه نقش مهمی در تصمیم‌کنش‌های انتخاباتی شهروندان دارد، باعث می‌شود که ابعاد روان‌شناختی و اجتماعی رفتار نامزدها در عرصه رقابت و بعد از آن قابل پیش‌بینی باشد.

مناظره انتخاباتی فرصتی فراهم می‌کند تا نامزدهای ریاست جمهوری با آگاهی از نقش رسانه و تأثیری که در آرای قطعی مردم برجای می‌گذارد از برنامه‌ها و دیدگاه‌های خود سخن بگویند و البته نباید به گونه‌ای رفتار کنند که جو عمومی جامعه را به‌سوی تأثیر منفی روی مخاطب پیش ببرند و افکار عمومی را دچار ناامنی و یاس کنند. در مناظره‌های انتخاباتی، مردم انتظار دارند نامزدهای ریاست جمهوری واقع‌بینانه به تحلیل دیدگاه‌های خود بپردازند و تصمیم‌گیری نهایی را بر عهده مخاطبان قرار دهند.

می‌توان گفت مخاطب مناظره انتخابات یک مخاطب پویا و فعال است و اگر استرس، لرزش صدا، ترس از دوربین و ... در هرکدام از نامزدها وجود داشته باشد بدون شک زبان بدن او بدون کلام پیام اصلی را به مخاطب می‌رساند. شهروندان با دیدن مناظره‌های

انتخاباتی می‌توانند پی به قابلیت‌های اجتماعی و سیاست‌های راهبردی آن‌ها برده و خواهند فهمید که آیا نامزد موردنظر، می‌تواند مدیریت عمومی را در سطح داخلی و خارجی بر عهده گیرد و مسلط به رفتار و کردار خود هستند؟ آن‌ها در برابر دیدگاه مخالفان و یا منتقدان خود چه واکنشی از خود نشان می‌دهند و در کل، زبان بدن آن‌ها برحسب میدان اجتماعی در حین مناظره چگونه است؟ بر این اساس؛ هدف اصلی این پژوهش، فهم جامعه‌شناختی زبان بدن کاندیداهای نامزد دوازدهمین دوره ریاست جمهوری ایران است.

مبانی و دیدگاه‌های نظری

الف- زبان بدن

زبان مهم‌ترین شکل نشانه‌هاست و سه کارکرد استیناسی، معنایی و اخباری دارد: استیناسی زبان به این موضوع اشاره دارد که زبان در جریان اجتماعی کردن، گوینده را از طریق دادن هویت و همچنین نشان دادن راه‌های همبستگی و تعامل، متمایز کردن، نشان دادن فاصله‌ها و مشخص کردن، در بستر جماعت قرار می‌دهد. زبان به‌علاوه با اشاره به اشیا کارکرد معنایی پیدا می‌کند. نشانه‌های زبانی در کنار این‌ها به‌عنوان نشانه و شاخص وضعیت‌های عاطفی، شخصیت و زندگی‌نامه گوینده نیز کاربرد دارد. پس زبان کارکرد اخباری دارد: شیوه گفت‌وگوی فردی، مخزن زبانی و مشخصه‌هایی آوایی بیانگر هویت شخص گوینده هستند. زبان برای فرد فقط شرط تعامل اجتماعی نیست بلکه بر چگونگی تجربه ذهنی او نیز تأثیر می‌گذارد. زبان مهم‌ترین ابزار در خدمت روابط اجتماعی و درونی کردن ذهنی واقعیت‌هاست (کسلر، ۱۳۹۵: ۱۹۰).

زبان از مجموعه‌ای نماد و مقررات گفتاری و نوشتاری تشکیل شده که ترکیب آن‌ها تولیدکننده معانی و برقرارکننده ارتباط میان افراد است. به‌زعم هاروف، زبان مخزن انبار فرهنگ است. زبان یکی از ابزارهای اولیه جلب نظر، برقراری ارتباط، مناظره، تغییر و انتقال اندیشه و تجربیات مشترک به نسل‌های جدید است (عضدانلو، ۱۳۸۴: ۳۴۴).

زبان بدن به انواع شکل‌های ارتباط غیر کلامی یا رفتاری اشاره می‌کند که یک فرد از طریق رفتارهای فیزیکی خود، بدون آنکه صحبتی بکند با دیگران قادر است ارتباط برقرار نماید. این رفتارها می‌تواند مربوط به وضعیت و حالات بدنی، محل قرار گرفتن دست‌ها،

پاها، نحوه نشستن، ایستادن، راه رفتن، خوابیدن، ژست‌ها حالت‌ها، اطوارها، آداه‌ها، حرکات و اشارات بدنی، جلوه‌های هیجانی صورت و حرکات چشم‌ها باشد. هر عضوی از بدن انسان می‌تواند بعنوان ابزاری برای انتقال پیام به دیگران بکار گرفته شود، این همان چیزی است که زبان بدن یا زبان تن نیز می‌گویند. تغییر حالت صورت یکی از مهم‌ترین عناصر ارتباط غیرکلامی است. معمولاً هر کنش و ارتباط اجتماعی با یک ارتباط چشمی آغاز می‌شود (عضدانلو، ۱۳۸۴: ۳۰).

اشارات بدن یا زبان بدن به پیام‌های غیرکلامی اطلاق می‌شود که میان افراد توسط حرکات اعضای بدن و حالات صورت انتقال می‌یابد. چهره انسان می‌تواند بیش از ۲۰۰۰۰ حالت مختلف ایجاد کند؛ بنابراین خوش‌بین‌ترین قسمت بدن است. بیشتر بیان‌ها، ترکیبات چهره‌ای یعنی مخلوطی از دو یا چند حالت اصلی است. ۹۳ درصد ارتباط میان فردی را اشارات بدن تشکیل می‌دهد. در حالی که تنها ۷ درصد ارتباط میان فردی شامل گفتار است. می‌توانیم حالات صورت را به سه دسته اصلی تقسیم کنیم: ۱- خوشایندی - ناخوشایندی، ۲- پذیرش - رد و ۳- فعالیت یا برانگیختگی. مثلاً شادی از حالت‌های خوب صورت اما انزجار از حالت‌های ناخوشایند صورت است. غم، فعالیت یا برانگیختگی اندکی ایجاد می‌کند، در حالی که تعجب یا شگفت‌زدگی با سطح برانگیختگی یا فعالیت بسیاری همراه است. اینکه هیجان تا چه اندازه می‌تواند توجه ما را جلب کند، یا توجه ما را بجای دیگری معطوف کند، بعد سوم است. اشارات بدن می‌تواند گویای وضعیت درونی فرد باشد. برای نمونه می‌تواند خشم، خستگی، آرامش، گیجی و دیگر نشانه‌ها را نشان دهد (فلاح‌رکنی، ۱۳۹۲: ۱۵۴).

ب- اروینگ گافمن

زبان بدن همچون دیگر نشانه‌ها دارای دال و مدلول است که با تغییر در دال، مدلول نیز تغییر می‌کند؛ مثلاً جمع شدن ابروها نشانه عصبانیت و باز شدن ابروها از یکدیگر نشانه رضایت و خوشحالی است (شعیری، ۱۳۹۲: ۳۱). توانایی فهم و استفاده از ارتباط غیرکلامی ابزار توانمندی است که به افراد کمک می‌کند به نحو مؤثری به کنش متقابل با دیگران پردازند، مقصود واقعی خود را بیان کنند، موقعیت‌های چالش‌برانگیز را هدایت کنند و روابط اجتماعی بهتری را در صحنه‌های زندگی شخصی و حرف‌های خود

شکل دهند. گافمن میان تصویری که افراد در دیگران ایجاد می‌کنند و آنچه آن‌ها ابراز می‌کنند تمایز قائل می‌شود؛ زیرا در مؤلفه نخست، کلمات و حالت چهره هستند که مردم سعی می‌کنند با آن‌ها تأثیراتی در دیگران ایجاد کنند و در مورد دوم از نشانه‌های دیگر (قرینه‌های غیرکلامی) ممکن است برای آزمایش صداقت شخصی استفاده شود. زبان بدن روزمره به روابط ظریف و پیچیده میان آنچه با چهره و بدنمان و آنچه با کلمات انتقال می‌دهیم، بستگی دارد. اکثر ما در جریان کنش متقابل هر روزه با دیگران در کنار ارتباط، نظارتی دقیق بر حالات چهره و وضع و حرکات بدن دیگری اعمال می‌کنیم.

زبان بدن در کنار گفتار، برای انتقال برخی معانی و پنهان کردن معانی دیگر استفاده می‌شود. در این راستا کنش متقابل نامتمرکز، زمانی وقوع می‌یابد که افراد در محیط معینی آگاهی متقابل از حضور یکدیگر نشان دهند. آنان ولو اینکه مستقیماً با یکدیگر صحبت نکنند، دائماً به ارتباط غیرکلامی می‌پردازند و با ظاهر، حرکات و حالات، حرکات بدنی و چهره؛ تأثیرات معینی را به دیگران انتقال می‌دهند. کنش متقابل متمرکز هنگامی رخ می‌دهد که افراد مستقیماً به آنچه هریک می‌گویند یا انجام می‌دهند توجه می‌کنند (گیدنز، ۱۳۹۳: ۱۱۱).

در هر یک از این برخوردها او می‌خواهد همان نقشی را بازی کند که گاه بدان خط می‌گویند و عبارت است از انگاره‌ای از اعمال کلامی و غیرکلامی که او با آن‌ها نگرش خود به اوضاع و در نتیجه ارزشیابی خود را از دیگر شرکت‌کنندگان به‌ویژه از خودش بیان می‌کند. او بدون در نظر گرفتن اینکه آیا می‌خواهد خطی را پی‌گیرد، درمی‌یابد که در عمل چنین کرده است. شرکت‌کنندگان دیگر چنین خواهند انگاشت که او آگاهانه چنین موضعی را در پیش گرفته است. از این‌رو اگر بناست با پاسخ آن‌ها بده بستان داشته باشد، باید دقت کند که چه تأثیری ممکن است در دیگران بجای بگذارد. شاید بتوان اصطلاح چهره را ارزش اجتماعی مثبتی تعریف کرد که شخصی به‌گونه‌ای کارآمد آن را از طریق خطی که دیگران می‌پذیرند که او در طور رابطه‌ای خاص پی گرفته است از خود نشان می‌دهد. چهره تصویری از خود است. تصویر شده بر اساس انتساب‌های اجتماعی تأیید شده، هرچند دیگران نیز در مورد این تصویر توافق داشته باشند مانند زمانی که شخص با خوب نشان دادن خودش نمایش خوبی از حرفه یا مذهبش نشان

می‌دهد (تامپسون، ۱۳۹۲: ۳۰۳). نظریه نمایشی با ریشه‌های متقابل نمادین خود آشکارا سازگاری دارد. این نظریه نیز بر کنشگران، کنش و کنش متقابل تأکید می‌ورزند (ریترز، ۱۳۸۲: ۹۴). گافمن در تحلیل نمایشی به نمای شخص اشاره می‌نماید. وی نمای شخصی را به ۱- قیافه و ۲- منش تقسیم می‌کند.

۱- قیافه^۱ شامل آن چیزهایی می‌شود که منزلت اجتماعی نمایش‌گر را به حضار نشان می‌دهد.

۲- منش^۲، به حضار یادآور می‌شود که چه نوع نقشی را باید از یک نمایش‌گر در یک موقعیت معین انتظار داشته باشند و به دو گونه منش عجولانه و منش صبورانه است. دو نوع اجرای نقش کاملاً متفاوت را نشان می‌دهند.

عموماً انتظار آن است که قیافه و منش با یکدیگر همخوانی داشته باشند (ریترز، ۱۳۸۲: ۲۹۳). مناطق روی صحنه و پشت‌صحنه^۳؛ گافمن در قیاس صحنه نمایش با کنش متقابل اجتماعی تا آنجا که می‌تواند جلو می‌رود و می‌گوید: در هر کنش متقابلی یک جلوی صحنه وجود دارد که با پیش‌صحنه اجرای تئاتری قرینه است. مناطق جلوی صحنه موقعیت‌های اجتماعی یا برخوردهایی هستند که در آن افراد نقش‌های رسمی یا دارای اسلوب را بازی می‌کنند. بازیگران صحنه تئاتر و نیز زندگی اجتماعی؛ هر دو به حفظ ظاهر، لباس مناسب پوشیدن و وسایل صحنه‌آرایی علاقمندند. وانگهی در هر دو اجراء، یک نوع پشت‌صحنه وجود دارد که افراد می‌توانند وسایل و اسباب لازم برای نمایش را مهیا می‌کنند و خود را برای کنش متقابل در محیط‌های رسمی‌تر آماده می‌سازند. مناطق پشت‌صحنه شبیه پشت‌صحنه یک تئاتر یا فعالیت‌های مربوط به فیلم‌برداری در زمانی است که دوربین خاموش است. مردم هنگامی که کاملاً در پشت‌صحنه هستند، می‌توانند آسوده باشند و احساسات و رفتارهایی را که به هنگام حضور در روی صحنه کنترل می‌کنند، آزادانه ابراز کنند (گیدنز، ۱۳۹۳: ۱۳۲).

نامزدهای انتخاباتی در این دوره از انتخابات شامل اسحاق جهانگیری، سید ابراهیم رئیسی، محمدباقر قالیباف، سید مصطفی میرسلیم، حسن روحانی و سید مصطفی هاشمی طبا بودند که در این تحقیق به بررسی رفتارهای انتخاباتی آنان پرداخته شده است. برای

-
1. Appearance
  2. Manner
  3. On-Stage and Back-Stage Performances

بررسی رفتارهای انتخاباتی این نامزدها؛ تحلیل محتوای کیفی مورد استفاده قرار گرفته که تحلیل حالات چهره نامزدهای انتخاباتی اصلی‌ترین تکنیک این تحقیق برای فهم زبان بدن کاندیداهای دوازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری ایران است. حالات چهره یکی از مهمترین راه‌های ارتباطی و پاسخ‌دهی انسان به محیط پیرامون است (یاقوتی و معتمد، ۱۳۹۷: ۴۶). براساس یافته‌های تاریخ بیهقی که زبان بدن را از نظر سیاسی بررسی کرده، حالات چهره، نمودار مهارت یک سیاستمدار در مقوله‌هایی مانند خویشنداری، تمایل به ایجاد ارتباط و بی‌اعتنایی است و بر مفاهیمی چون تأیید، تکذیب، تأسف، تمسخر و ظاهرسازی دلالت دارد. تاریخ بیهقی حکایت دارد زبان بدن یکی از انواع فرازبان است که علی‌رغم اینکه پیامش به نافذترین شکل انتقال می‌یابد، هیچگونه رد و نشان استنادپذیری بجا نمی‌گذارد. از این‌رو در حوزه سیاست بسیاری از ناگفتنی‌ها را با زبان بدن می‌گویند (نیکدار اصل و احمدیانی‌پی، ۱۳۹۵: ۱۸۲).

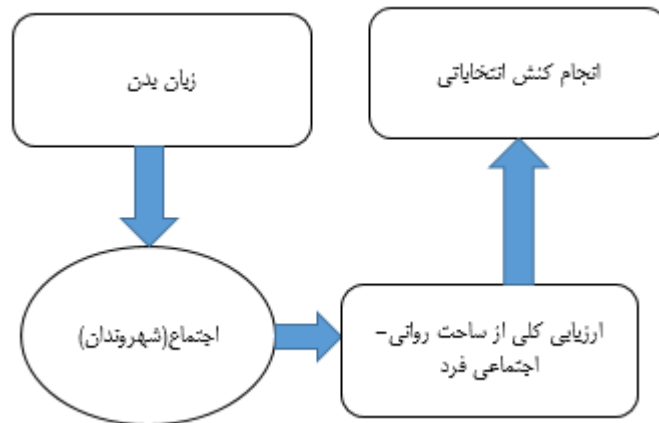
چهره، اطلاعات فراوانی در خصوص حالات هیجانی افراد منتقل می‌کند. برخی از نظریه‌پردازان می‌گویند حالات چهره بعد از زبان، مهمترین منبع اطلاعاتی در تعاملات است. شاهد این مدعا زمان و حجم کارهایی است که نویسندگان داستان‌ها و نمایشنامه‌نویسان به توصیف جزئیات چهره شخصیت‌های موردنظر خود اختصاص داده‌اند (هارجی، دیکسون، و ساندرز، ۱۳۸۶: ۶۳). برخی شواهد گویای نظریه فطری بودن حالات چهره است؛ زیرا در فرهنگ‌های مختلف دنیا شاهد حالات چهره‌ای مشترک مانند بالا کشیدن یک یا هر دو ابرو، خمیازه کشیدن و جمع کردن لب‌ها هستیم که به ترتیب نشانه نگرانی و تعجب، خستگی و اضطراب است. بسیاری از نشانه‌های خوش‌رویی را حالات چهره نشان می‌دهد. هنگامی که مخاطب ما شاد یا نگران باشد، می‌توانیم با انتخاب حالت چهره‌ای متناسب با آن موقعیت در شادی او، شاد؛ در نگرانی‌اش، سهمیم و با چهره‌ای خوش با او روبرو شویم (حسین‌زاده، ۱۳۹۰: ۳۵).

پیراستن و آرایش چهره نیز از مهارت‌هایی است که لازم است مورد توجه قرار گیرد و بعنوان نمودی بارز از خوش‌رویی ملحوظ گردد (حسین‌زاده، ۱۳۹۲: ۱۳۵). برخی از پژوهش‌ها نشان می‌دهد لبخندها تقویت‌کننده و نمونه‌ای از مهارت‌های خوش‌رویی در برابر دیگران است. شوالتر (۱۹۷۴) در جریان یک آزمایش موفق شد تا با استفاده از

لبخندهای انتخابی، برخی از جملات عاطفی مصاحبه شونده‌ها را شرطی کند. در برخی از بررسی‌ها، ترکیبی از لبخندها و سایر تقویت‌کننده‌های غیرکلامی و کلامی مورد استفاده قرار گرفته‌اند (حسین‌زاده، ۱۳۸۸: ۸۹). کرسنر (۱۹۵۸) با ترکیب کردن خنده و تکان دادن سر و «أهوم» گفتن آزمودنی‌ها را واداشت تا از کلمه «مادر» بیشتر استفاده کنند (هارجی و دیگران، ۱۳۸۶: ۹۹، به نقل از حسین‌زاده، علی، (۱۳۹۲)).

الگوی نظری پژوهش

شکل ۱- الگوی نظری پژوهش

روش پژوهش

در تحلیل محتوای کیفی، تمرکز بر مشخصات زبان به‌منزله وسیله ارتباطی برای بدست آوردن معنا و محتوای متن دارد. داده‌های متن ممکن است به‌صورت شفاهی، چاپی یا الکترونیکی و همچنین حاصل پاسخ‌های شفاهی، پرسش‌های پیمایشی باز یا بسته، مصاحبه‌ها، گروه‌های متمرکز، مشاهدات یا رسانه‌های چاپی مانند مقالات و کتاب‌ها باشند. واحد تحلیل در این پژوهش، جمله است. این پژوهش توصیفی از نوع زمینه‌یابی و نیز کیفی از نوع تحلیل محتوا بود. تحلیل محتوا معمولاً بر دو روش تحلیل محتوای کمی و کیفی تقسیم می‌شود. تحلیل محتوای کیفی را می‌توان روش تحقیقی برای تفسیر ذهنی محتوای داده‌های متن از طریق فرآیندهای طبقه‌بندی نظام‌مند و رمزبندی و تم‌سازی و یا

طراحی الگوهای شناخته شده دانست. در این پژوهش در مرحله اول به بررسی نوع رفتار، حرکات، زبان بدن دومین مناظره نامزدهای دوازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در سال ۱۳۹۶ پرداخته می‌شود و در مرحله دوم زبان بدن کاندیدای منتخب مناظره بر اساس چهار محور اساسی که شامل:

* در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه؛

* در هنگام پرسیدن سؤالات کاندیداهای دیگر از فرد مورد نظر؛

* در هنگام گوش دادن به صحبت‌های دیگر کاندیداها؛

* در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب.

مورد تحلیل قرار می‌گیرد و در مرحله سوم پس از بررسی محورهای ذکر شده، کلمات کلیدی و محتوای داده‌ها همچون (نوع حرکات سروصورت - حرکات دست‌ها - لحن صدا) مفاهیم و محورهای زبان بدن کاندیداها در زمان مصاحبه برنامه زنده تلویزیونی که مخاطب چندمیلیونی دارد پرداخته می‌شود و در مرحله چهارم ارتباط بین مقوله‌ها و محورهای کشف شده در زبان بدن کاندیداها برای درک کلیت آن به وجه شباهت و تفاوت رفتاری مورد بررسی قرار می‌گیرد و در نهایت به یک مفهوم عمده از میزان تأثیر زبان بدن هر فرد کاندیداها در زمان پاسخگویی و گفت‌وگو با رقبا بدست می‌آید. جامعه آماری آن شامل محتوای دومین مناظره نامزدهای دوازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری جمعه (۱۵ اردیبهشت‌ماه) ساعت ۱۶:۳۰ از شبکه یک سیما در سال ۱۳۹۶ مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته است و بعنوان نمونه پژوهش برای تحلیل محتوا مدنظر قرار گرفته است.

یافته‌های پژوهش

این مناظره در سه بخش ارائه شد. در بخش اول هر نامزد که به قید قرعه به پرسشی که مشخص شده بود، فرصت داده می‌شود تا ۴ دقیقه پاسخ دهند. بعد از آن، نامزدها دو دقیقه فرصت خواهند داشت تا صحبت‌های آن نامزد را نقد کنند. در بخش دوم هر یک از نامزدها به یک سؤال به ترتیب با قید قرعه به مدت دو دقیقه پاسخ خواهند داد و بخش بعدی، بخش جمع‌بندی خواهد بود. کل مدت برای هر نامزد ۲۴ دقیقه است. در ادامه زبان بدن کاندیداهای ریاست جمهوری در چندین مقوله از جمله رفتارشناسی (مواجهه)؛

لحن صدا و صحبت کردن؛ حرکات دست و صورت؛ نوع نگاه و نحوه نشستن پرداخته شده است.

- زبان بدن (رفتار غیر کلامی) نامزدهای انتخاباتی

نوع زبان بدن هر یک از کاندیداها در ۴ محور مورد بررسی قرار گرفته‌اند که شامل:

* در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه؛

* در هنگام پرسیدن سؤالات کاندیداهای دیگر از فرد مورد نظر؛

* در هنگام گوش دادن به صحبت‌های دیگر کاندیداها؛

* در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب.

در ادامه، اسامی نامزدهای انتخاباتی که در مناظره سیمای ملی حضور داشتند به شرح ذیل بودند:

جدول شماره ۱- ساختار قرارگیری نامزدهای انتخاباتی در مناظره جمعی

ردیف	اسامی	شماره صندلی
۱	اسحاق جهانگیری	صندلی شماره یک
۲	سید ابراهیم رئیسی	صندلی شماره دو
۳	محمدباقر قالیباف	صندلی شماره سه
۴	سید مصطفی میرسلیم	صندلی شماره چهار
۵	حسن روحانی	صندلی شماره پنج
۶	سید مصطفی هاشمی طبا	صندلی شماره شش

قابل ذکر است که بر اساس قرعه‌کشی انجام شده، ترتیب نشستن کاندیداها از راست

به چپ بود.

- مقوله‌بندی کنش‌های نامزدهای انتخاباتی

در این قسمت پس از بررسی فیلم مناظره دومین نامزدهای دوازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری با محوریت زبان بدن شش کاندیدای ریاست جمهوری نوع رفتار و زبان بدن هر یک شامل موارد ذیل است.

۱. کاندیدای شماره ۱ اسحاق جهانگیری

- نوع کنش به هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه

جدول شماره ۲- نوع رفتار و زبان بدن اسحاق جهانگیری (کاندیدای شماره ۱)

نوع زبان بدن	در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه	تم اصلی
لحن صدا	ایشان با لحن صدای آرام و بیان کلمات به صورت شمرده شمرده و با استفاده از کلمات کلیدی، صحبت‌هایش به صورت تأکیدی و محکم بیان می‌نمودند.	شمرده و لحنی آرام، تأکیدی و محکم. هدف: اقناع‌سازی
نوع نگاه	نگاه ایشان در بعضی از صحبت‌هایش به دلیل خواندن مطالب از روی دست‌نوشته‌هایش سرشان به حالت پایین بود و بعد از مدتی در حین صحبت مستقیم به دوربین نگاه می‌کرده‌اند	حالت پایین- مستقیم به دوربین هدف: حفظ تعادل در توزیع نگاه
حالت دست‌ها	نشان دادن انگشت اشاره به سمت بالا بوده، از دست‌انداختن هنگام صحبت به صورت تأکید بر کلماتش استفاده می‌کرد.	سمت بالا و باهدف تأکید هدف: مستندسازی گفتمان

- در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب

جدول شماره ۳- نوع رفتار و زبان بدن اسحاق جهانگیری (کاندیدای شماره ۱)

نوع زبان بدن	در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب	تم اصلی
لحن صدا	اسحاق جهانگیری در هنگام نقد صحبت‌های دیگران در ابتدا آرام مطالبش را بیان می‌کرد و در بعضی جاها، با صحبت مستقیم با کاندیدای مربوطه بلند کلماتش را بکار می‌برد.	آرام و جدی هدف: تسلط و مدیریت صحنه
نوع نگاه	ایشان در مواقعی، نگاه مستقیم به کاندیدای منتخب داشت که همراه با لبخند معنی‌دار بوده و گاهی مواقع به دوربین نگاه کرده و مستقیماً با مردم صحبت می‌کرد.	نگاه مطمئن و جدی هدف: بی‌اثر سازی نقد
حالت دست‌ها	استفاده از دست‌ها در زمان تأکید بعضی از کلمات کلیدی در صحبت‌هایش بسیار واضح دیده می‌شد.	جهت تأکیدی هدف: عینت بخشیدن به ادله

- در هنگام پرسیدن سؤالات کاندیدهای دیگر از خودش

نگاه به کاندیدایی که در حالت صحبت بود در هنگام جواب دادن، لحن صدا بلند و در بعضی مواقع همراه با تندی بوده است.

- در هنگام گوش دادن به صحبت‌های دیگر کاندیداها

چرخیدن کامل صندلی و نگاه مستقیم به کاندیدایی که در حال صحبت بود و حالت چهره شبیه به لبخند زدن در بیشتر مواقع است.

در جدول شماره ۳ که به تحلیل زبان آقای اسحاق جهانگیری پرداخته شده؛ ایشان در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه، با لحن صدای آرام و کلمات شمرده شمرده و استفاده از کلمات کلیدی به صورت تأکیدی و محکم بیان با مجری برنامه صحبت می‌کردند و نگاه ایشان در بعضی از صحبت‌هایش به دلیل خواندن مطالب از روی دست‌نوشته‌هایش سرشان به حالت پایین بود. در مواقع دیگر به دوربین نگاه می‌کرده‌اند و از دست‌هایشان برای نشان دادن انگشت اشاره به سمت بالا بوده است و در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب تقریباً در ابتدا آرام و در بعضی جاها، کلمات را بلند بکار می‌برد و نگاه مستقیم به کاندیدای منتخب داشت که همراه با لبخند معنی‌دار بوده و در هنگام پرسیدن سؤالات کاندیدهای دیگر از ایشان، نگاه‌شان به کاندیدای بود که در هنگام گوش دادن به صحبت‌های دیگر کاندیدها کامل صندلی چرخیده بود و نگاه مستقیم همراه با لبخند به کاندیدایی که در حال صحبت بود داشت.

در کل زبان بدن آقای جهانگیری در هنگام جواب به پرسش مجری، با هدف اقناع‌سازی، حفظ تعادل در توزیع نگاه مستندسازی گفتمان تبلیغاتی بوده و در هنگام نقد کردن سایر نامزدها؛ هدف تسلط و مدیریت صحنه، بی‌اثرسازی نقد و عینت بخشیدن به ادله بوده است.

۲- کاندیدای شماره ۲ سید ابراهیم رئیسی

- هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه

جدول شماره ۴- نوع رفتار و زبان بدن سید ابراهیم رئیسی (کاندیدای شماره ۲)

نوع زبان بدن	در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه	تم اصلی
لحن صدا	لحن صدای ایشان با مجری برنامه آرام بود و برای استفاده از کلمات کلیدی صحبت‌هایش به صورت تأکیدی و محکم آن‌ها را بیان می‌کرد	آرام- محکم و جدی هدف: خونسردی و ایجاد آرامش
نوع نگاه	نوع نگاه ایشان به صورت مستقیم به مجری برنامه بوده که از ایشان سؤال می‌پرسیده‌اند	مستقیم رو به مجری برنامه هدف: اهمیت دادن به فضای موجود
حالت دست‌ها	ایشان نسبت به آقای جهانگیری خیلی کمتر از دست‌هایش استفاده می‌کرد و در بعضی مواقع برای تأیید بعضی از صحبت‌هایش استفاده نموده است	ثابت (عدم استفاده از دست) هدف: نشان دادن آرامش و بردباری

- در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب

جدول شماره ۵ - در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب/ نوع رفتار و زبان بدن سید ابراهیم رئیسی (کاندیدای شماره ۲)

نوع زبان بدن	در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب	تم اصلی
لحن صدا	ایشان در هنگام نقد کردن صحبت‌های دیگران به صورت آرام و گاهی مواقع بلند مطالبش را بیان می‌کرد و سخنان کاندیدای منتخب را مستقیم نقد می‌کرد	لحن آرام به سمت بلند هدف: موجه‌سازی نقد
نوع نگاه	نگاه ایشان در هنگام نقد کردن مستقیم به دوربین و روبرو بوده است	مستقیم هدف: تعادل بخشی به فضای اجتماعی
حالت دست‌ها	معمولاً دست ایشان ثابت بود و از دست آن‌چنان استفاده نمی‌کرد.	ثابت هدف: تعادل و آرامش بدنی

- در هنگام پرسیدن سؤالات کاندیدهای دیگر از فرد بررسی مطالب و دست‌نوشته‌ها و نگاه به روبرو بوده است در هنگام جواب دادن لحن صدا آرام و در هنگام کلمات کلیدی محکم بوده است.

- در هنگام گوش دادن به صحبت‌های دیگر کاندیدها نگاه به روبرو بوده با فردی که در حالت صحبت بوده است. در جدول شماره ۵ که مربوط به نوع رفتارشناسی آقای سید ابراهیم رئیسی است. ایشان در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه، آرام بود و در هنگام استفاده از کلمات کلیدی به صورت تأکیدی و محکم بیان می‌کردند. نوع نگاه ایشان به صورت مستقیم به مجری برنامه بوده که از ایشان سؤال می‌پرسیده‌اند. کمتر از دست‌هایش استفاده می‌کرد و در بعضی مواقع برای تأیید بعضی از صحبت‌هایش استفاده شده است. در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب، به صورت آرام و گاهی مواقع مطالبش را بلند بیان می‌کرد و سخنان کاندیدای منتخب را با نگاه مستقیم به دوربین نقد می‌کرد و زمانی که کاندیدهای دیگر از ایشان سؤال می‌پرسید پس از بررسی مطالب و دست‌نوشته‌ها و نگاه به روبرو به جواب دادن می‌پرداخت و لحن صدا تقریباً آرام بود.

مجموعاً سید ابراهیم رئیسی هنگام پاسخ دادن به سؤالات مجری بدنبال حفظ خونسردی، ایجاد آرامش، اهمیت دادن به فضای موجود (شرایط مناظره) و هنگام نقد نیز

فهم جامعه‌شناختی زبان بدن کاندیداهای ریاست جمهوری ایران؛ مورد ... | ذوالفقاری و همکاران | ۲۲۵

بدنبال موجه‌سازی نقد خود، تعادل‌بخشی به فضای اجتماعی، تلقین روانی تعادل و آرامش درونی بود.

۳- کاندیدای شماره ۳ محمدباقر قالیباف

- در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه

جدول شماره ۶- نوع رفتار و زبان بدن محمدباقر قالیباف (کاندیدای شماره ۳)

نوع زبان بدن	در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه	تم اصلی
لحن صدا	ایشان در هنگام جوابگویی به مجری برنامه با لحن صدای آرام ولی محکم مطالبش را بیان می‌کرد و جاهای که مجری در مورد کاندیدای خاصی از ایشان سؤال می‌پرسیدند هنگام صحبت با کاندیدای خاص بلند و حالت تهاجمی مطالبش را بیان می‌کردند.	آرام- محکم؛ بیان به صورت تهاجمی هدف: افزایش تسلط بر رقیب و ایجاد فضا رقابتی علیه رقیب
نوع نگاه	نوع نگاه ایشان به صورت جدی و روبرو را نگاه می‌کردند	جدی- مستقیم هدف: انتقادی بودن نسبت به وضع
حالت دست‌ها	حالات دست‌های ایشان به صورت تکان دادن بوده و گاهی به صورت تأکید کلمات کلیدی که در جملات بکار می‌برد بوده است	تکانی و تأکید هنگام بیان کلمات مهم هدف: اثبات گفتمان خودی و کناره زدن گفتمان رقیب

- در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب

جدول شماره ۷- نوع رفتار و زبان بدن محمدباقر قالیباف (کاندیدای شماره ۳)

نوع زبان بدن	در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب	تم اصلی
لحن صدا	لحن صدای ایشان در هنگام نقد صحبت‌های نامزدهای دیگر به صورت بلند بوده است	بلند و جدی هدف: ادله سازی بر رویکرد
نوع نگاه	ایشان نگاهش به کاندیدای خاصی، در هنگام بیان مطالبش همراه با اخم و جدی بوده است	اخم و جدی هدف: نگرش منتقدانه
حالت دست‌ها	ایشان در هنگام تکان دست‌ها، برای تأکید بیشتر کلماتش بوده است و در بعضی مواقع با زدن دست چپ به سینه در هنگام بیان مطالب برای مردم و ملت از این حالت استفاده می‌کرد.	حرکات دست جهت تأکید به سمت سینه هدف: تلقین مسئولیت‌پذیری و نقد به وضع موجود

- در هنگام پرسیدن سؤالات کاندیدهای دیگر از خودش نگاه ایشان همراه با اخم و جدی بوده است و در حال بررسی مطالب و یادداشت‌برداری کردن از سؤالات کاندیدای دیگر که از ایشان می‌پرسیدند، بوده است.

- در هنگام گوش دادن به صحبت‌های دیگر کاندیداها آقای قالیباف نگاه همراه با اخم و جدی به کاندیدای خاص که در حال صحبت بوده، داشتند و به بررسی یادداشت‌های قبلی می‌پرداختند و لحن صدایشان در هنگام جوابگویی تقریباً بلند همراه با تندی بوده است.

در جدول شماره ۷ نوع رفتار کاندیدای سوم آقای محمدباقر قالیباف بررسی شده است. ایشان در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه با لحن صدای آرام ولی محکم مطالبش را بیان می‌کرد و جاهایی که مجری در مورد کاندیدای خاصی از ایشان سؤال می‌پرسیدند، هنگام صحبت با کاندیدای خاص، بلند و حالت تهاجمی و محکم مطالبش را بیان می‌کردند. نگاهش جدی بوده و روبرو را نگاه می‌کردند از دست‌هایش به‌صورت تکان دادن و گاهی به‌صورت تأکید کلمات کلیدی که در جملات بکار می‌برد بوده است. در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب، لحن صدا به‌صورت بلند بوده است. نگاهش به کاندیدای خاصی در هنگام بیان مطالبش همراه با اخم و جدی بوده است و از دست‌هایش برای تأکید بیشتر کلماتش استفاده کرده است و در بعضی مواقع با زدن دست چپ به سینه در هنگام بیان مطالب برای مردم و ملت از این حالت استفاده می‌کرد و در زمانی که کاندیدا از او سؤال می‌پرسید نگاه همراه با اخم و جدی بوده است و به بررسی مطالب و یادداشت‌برداری کردن از آن‌ها می‌پرداخت. در هنگام گوش دادن به صحبت‌های دیگر کاندیداها، نگاهی همراه با اخم و جدی به کاندیدای خاص که در حال صحبت بوده داشتند و به بررسی دست‌نوشته‌هایش که یادداشت‌برداری کردند می‌پرداختند و لحن صدایشان در هنگام جوابگویی بلند همراه با جدیت و تندی بوده است.

نوع زبان بدن آقای محمدباقر قالیباف نشان می‌دهد که هدف ایشان در هنگام پاسخ به مجری؛ افزایش تسلط بر رقیب و ایجاد فضای رقابتی علیه رقیب، انتقادی بودن نسبت به وضع و اثبات گفتمان خودی و کنار زدن گفتمان رقیب و در هنگام نقد نامزدهای دیگر، هدف ادله‌سازی بر رویکرد، نگرش منتقدانه و تلقین مسئولیت‌پذیری و نقد به وضع موجود بوده است.

۴- کاندیدای شماره ۴ سید مصطفی میرسلیم

- در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه

جدول شماره ۸- نوع رفتار و زبان بدن سید مصطفی میرسلیم (کاندیدای شماره ۴)

نوع زبان بدن	در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه	تم اصلی
لحن صدا	با لحن صدای که کمی بلند بود با مجری صحبت می‌کرد و با استفاده از کلمات کلیدی صحبت‌هایش به صورت تأکیدی و محکم بیان می‌کرد.	کمی بلند، تأکیدی و محکم هدف: تفهیم مطالب و اعتباربخشی
نوع نگاه	نگاه ایشان مستقیم به مجری برنامه بوده که از او سؤال پرسیده‌اند. در بعضی مواقع روبرو دوربین را نگاه می‌کردند	مستقیم و به سمت دوربین هدف: تسلط بر اوضاع و آرامش
حالت دست‌ها	ایشان از دست‌هایش برای تأکید مطالبش استفاده می‌کرد	تأکیدی هدف: تصدیق ادعا

- در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب

جدول شماره ۹- نوع رفتار و زبان بدن سید مصطفی میر سلیم (کاندیدای شماره ۴)

علائم	در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب	تم اصلی
لحن صدا	در هنگام نقد کردن با صدای بلند همراه با هیجان در هنگام پاسخگویی و زیر سؤال بردن ادعای کاندیداها استفاده می‌کرد	هیجانی و نقد جدی هدف: نقد وضع موجود و بی‌اعتباری ساز شعار
نوع نگاه	ایشان مستقیماً به کاندیدای موردنظر نگاه می‌کردند	مستقیم هدف: تعجب و تردید در بازنمایی واقعیت
حالت دست	نحوه استفاده از دست‌هایش (مختلف)، بیشتر از کاندیداها دیگر بوده و از این عضو بدن بیشتر استفاده نموده است.	همه‌جانبه و متغیر

- در هنگام پرسیدن سؤالات کاندیده‌های دیگر از خودش

سید مصطفی میرسلیم نگاهش به فردی بوده که در حال پرسیدن سؤالات از ایشان بوده است.

- در هنگام گوش دادن به صحبت‌های دیگر کاندیداها

نگاهش مستقیم به فرد در حال صحبت بوده و تکان دادن سر به حالت تأیید صحبت‌های کاندیدای خاص و تکان دادن سر بوده است. در جای دیگر برای تکذیب و نفی گروهی دیگر از کاندیداها سرش را تکان می‌دادند.

در جدول شماره ۹ نوع رفتار و حرکات زبان بدن سید مصطفی میرسلیم پرداخته شده و ایشان در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه با لحن صدای که کمی بلند بود با مجری صحبت می‌کرد و نگاه ایشان مستقیم به مجری برنامه بوده که از او سؤال پرسیده‌اند و در بعضی مواقع دوربین را نگاه می‌کردند و از دست‌هایش برای تأکید مطالبش استفاده می‌کرد و در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب با صدای بلند همراه با هیجان در هنگام پاسخگویی و زیر سؤال بردن کاندیدها استفاده می‌کرد و مستقیماً به کاندیدای موردنظر نگاه می‌کردند و از دست‌هایش بیشتر از کاندیدهای استفاده کرده و از این عضو بدن بیشتر استفاده نموده است. وقتی از ایشان سؤال پرسیده می‌شد؛ نگاهش به فردی بوده که در حال پرسیدن سؤالات از ایشان بوده است و در هنگام گوش دادن به صحبت‌های دیگر کاندیدها، نگاهش مستقیم به فرد در حال صحبت بوده و تکان دادن سر به حالت تأیید صحبت‌های کاندیدای خاص بوده است. در جای دیگر برای تکذیب و نفی گروهی دیگر از کاندیدها سرش را تکان می‌دادند.

نوع زبان بدن سید مصطفی میرسلیم نشان می‌دهد که هدف ایشان در هنگام پاسخ به مجری؛ تفهیم مطالب و اعتباربخشی، تسلط بر اوضاع و آرامش، تصدیق ادعا و در هنگام نقد نامزدهای دیگر، هدف نقد وضع موجود و بی‌اعتبارسازی شعارها، تعجب و تردید در بازنمایی واقعیت و متغیر و همه‌جانبه بوده است.

۵- کاندیدای شماره ۵ حسن روحانی

- در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه

جدول شماره ۱۰- نوع رفتار و زبان بدن حسن روحانی (کاندیدای شماره ۵)

علائم	در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه	تم اصلی
لحن صدا	ایشان با لحن صدای آرام و شمرده شمرده با مجری صحبت می‌کرد در هنگام استفاده از کلمات کلیدی صحبت‌هایش به صورت تأکیدی و محکم بوده است	آرام و شمرده، تأکیدی و محکم هدف: حفظ آرامش
نوع نگاه	نگاه ایشان مستقیم به دوربین بوده است	مستقیم هدف: آحاد جامعه
حالت دست‌ها	ایشان خیلی کم از دست‌هایش استفاده نموده است.	اتکا به زبان گفتاری و عدم استفاده از دست هدف: یقین دادن به مردم درباره آمادگی روانی نسبت به نقد

- در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب

جدول شماره ۱۱- نوع رفتار و زبان بدن حسن روحانی (کاندیدای شماره ۵)

علائم	در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب	تم اصلی
لحن صدا	آقای روحانی در هنگام نقد مطالب کاندیدای دیگر بلند و با تأکید بعضی از کلمات کلیدی محکم بوده است	بلند- محکم تأکیدی هدف: ایجاد موضع برتر نسبت به رقیب
نوع نگاه	ایشان مستقیم به دوربین و روبرو نگاه می‌کردند	مستقیم هدف: مخاطب قرار دادن آحاد جامعه

- در هنگام پرسیدن سؤالات کاندیدهای دیگر از خودش

لحن صدای حسن روحانی در جوابگویی به بعضی از کاندیدها بلند و تند بوده است. تکان دست‌ها جهت تأیید برای بعضی از کلمات کلیدی بکار می‌رفت و نسبت به مناظره اول لرزش دستش کمتر شده بود.

- در هنگام گوش دادن به صحبت‌های دیگر کاندیدها

نوع نگاه؛ مستقیم به روبرو لنز دوربین بوده است، گاهی مواقع همراه با خنده زیر لب به صحبت‌ها و گاهی لبخند معناداری به کاندیدای مربوطه داشته است. جدول شماره ۱۱ مربوط به حسن روحانی است و ایشان در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه با لحن صدای آرام و شمرده شمرده با مجری صحبت می‌کرد. کلمات کلیدی صحبت‌هایش به صورت تأکیدی و محکم بوده است و نگاهش مستقیم به دوربین بوده است و خیلی کم از دست‌هایش استفاده نموده است و در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب، صدایش بلند و با تأکید بعضی از کلمات کلیدی بوده است و مستقیم به دوربین و روبرو نگاه می‌کردند. زمانی که از او سؤال پرسیده می‌شد در جوابگویی به بعضی از کاندیدها صدایش بلند و تند بوده است و دست‌هایش به حالت تأیید بعضی از کلمات کلیدی بود که نسبت به مناظره اول لرزش دستش کمتر شده بود. در هنگام گوش دادن به صحبت‌های دیگر کاندیدها نوع نگاه مستقیم به روبرو لنز دوربین بوده است.

در کل زبان بدن حسن روحانی در هنگام پاسخ به سؤال مجری، هدف؛ حفظ خونسردی و ایجاد آرامش، اهمیت دادن به فضای موجود (شرایط مناظره) و نشان دادن آرامش به هنگام نقد هدف اصلی، یقین دادن به مردم در مورد آمادگی نسبت به نقدپذیری و تلقین روانی تعادل و آرامش درونی، ایجاد وضع برتر نسبت به رقیب و مخاطب قرار دادن آحاد جامعه بوده است.

۶- کاندیدای شماره ۶ سید مصطفی هاشمی طبا

- در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه

جدول شماره ۱۲- نوع رفتار و زبان بدن سید مصطفی هاشمی طبا (کاندیدای شماره ۶)

علائم	در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه	تم اصلی
لحن صدا	در هنگام جواب به مجری برنامه با صدای آرام و ملایم صحبت می‌کرد	آرام- ملایم هدف: داشتن آرامش و تداوم آن
نوع نگاه	نگاه مستقیم به روبرو داشتند و نگاه بی‌تفاوتی به مجری برنامه داشته‌اند.	مستقیم- بی‌تفاوت هدف: عدم هیجان و نداشتن اضطراب در هنگام پاسخ

- در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب

جدول شماره ۱۳- نوع رفتار و زبان بدن سید مصطفی هاشمی طبا (کاندیدای شماره ۶)

علائم	در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیدای منتخب	تم اصلی
لحن صدا	در هنگام نقد مطالب کاندیدای دیگر به صورت آرام و ملایم صحبت می‌کردند	آرام- ملایم هدف: تعادل در نقد و بی‌طرفی
نوع نگاه	ایشان نگاهشان به دوربین و روبرو بوده است	مستقیم هدف: یقین دادن آحاد جامعه نسبت به نقد
حالت دست‌ها	ایشان بسیار کم از دست‌هایش استفاده نموده است.	گفتاری و عدم استفاده از دست هدف: آمادگی در استفاده از دانش و اطلاعات ذهنی

- در هنگام پرسیدن سؤالات کاندیدهای دیگر از خودش

نگاهشان به فردی که در حال پرسیدن سؤال بوده چهره‌ای خنثی و بی‌تفاوتی داشته است.

- در هنگام گوش دادن به صحبت‌های دیگر کاندیداها نگاه ایشان به روبرو و مستقیم بوده و حرکات خاصی را در این موقع به لحاظ نمایش زبان بدن و احساسات چهره‌ای نشان نمی‌دادند.

جدول شماره ۱۳ کاندیدای ششم سید مصطفی هاشمی طبا در هنگام جواب دادن به سؤال مجری برنامه با صدای آرام و ملایم صحبت می‌کرد، نگاه مستقیم به روبرو داشتند و نگاه بی‌تفاوتی به مجری برنامه داشته‌اند که این حس را به بیننده هم انتقال می‌داد. در هنگام نقد مطالب کاندیدای دیگر به صورت آرام و ملایم صحبت می‌کردند. ایشان نگاه‌شان به دورین روبرو بوده و بسیار کم از دست‌هایش استفاده نموده است و ایشان نگاهش به فردی که در حال پرسیدن سؤال بود چهره‌ای خنثی داشته‌اند و در هنگام گوش دادن به صحبت‌های دیگر کاندیداها نگاه ایشان به روبرو بوده است.

در کل سید مصطفی هاشمی طبا در هنگام پاسخ به سؤال مجری، هدف حفظ آرامش و عدم هیجان و تداوم در آن به هنگام نقد هدف اصلی، یقین دادن به آحاد مردم در مورد نقدپذیری، تعادل‌بخشی به فضای اجتماعی، آمادگی و تسلط در استفاده از دانش و اطلاعات ذهنی بوده است.

بحث و نتیجه‌گیری

زبان بدن انسان‌ها به معنای ارتباطات غیرکلامی و نقش حرکات بدنی در برقراری مکالمه و صحبت با دیگران است. دوازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری ایران در روز جمعه ۲۹ اردیبهشت ۱۳۹۶ برگزار شد. نام‌نویسی داوطلبان از روز ۲۲ فروردین ۱۳۹۶ آغاز شد و تا ۵ روز ادامه داشت. پس از اعلام نام‌زدهای تأیید صلاحیت شده، آن‌ها از ۸ تا ۲۷ اردیبهشت (جمعاً به مدت ۲۰ روز) برای تبلیغات انتخاباتی زمان داشتند. حسن روحانی، برای دومین بار پیاپی مجاز به شرکت در انتخابات شد که با سید ابراهیم رئیسی نامزد اصولگرا، سید مصطفی هاشمی طبا و سید مصطفی میرسلیم رقابت کرد. قابل ذکر است که دو تن از نامزدها به نام‌های محمدباقر قالیباف و اسحاق جهانگیری باوجود تأیید صلاحیت از سوی شورای نگهبان پیش از رأی‌گیری از نامزدی انصراف دادند.

مناظره‌های انتخاباتی و تبلیغاتی نامزدهای دوازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری طی ۲۰ روز تبلیغات از تلویزیون پخش گردید. مصاحبه‌ها و فیلم‌های تبلیغاتی نامزدهای انتخابات و مناظره‌های تلویزیونی میان چهره‌های سیاسی طرفدار آن‌ها نقش بسیار مهمی

در چگونگی برداشت بینندگان از هر یک از نامزدها داشت و در نهایت بر چگونگی رای دادن آن‌ها تأثیرگذار بود، نقش سیمای جمهوری اسلامی در بررسی رفتار و حالات هر یک از نامزدها در برنامه زنده تلویزیونی تأثیر بسیاری در رای‌دهی مردم دارد. در پخش زنده مناظره‌ها می‌توان به راحتی فهمید که نامزدها در مقابل سؤالات منتقدان چگونه واکنشی نشان می‌دهند و چه سؤالاتی باعث عصبانیت و برهم زدن تعادل پاسخگویی نامزدها می‌شود. در پخش زنده به راحتی می‌توان تک‌تک رفتارهای نامزدها را تحلیل و بررسی کرد و فهمید که چقدر توانایی صحبت کردن و جواب درست و دقیق دادن به سؤالات را دارند.

نامزدها با زبان بدن یا علائم غیر کلامی نه تنها احساسات خود را به تصویر می‌کشند بلکه اغلب نشان می‌دهد که چگونه با احساسات واکنش‌های اجتماعی در صحنه کنار می‌آید. بر این اساس هدف اصلی این پژوهش بررسی زبان بدن کاندیداهای دوازدهمین دوره ریاست جمهوری ایران و روش تحلیل محتوای کیفی بوده است که در قالب متن و مقوله تحلیل شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که زبان بدن نامزدهای ریاست جمهوری در مناظره به هزینه سرانه خدمات ذیل بوده است:

جدول شماره ۱۴- سنخ‌شناسی زبان کاندیدهای انتخابات

زیر مقوله‌ها							مقوله
بلند	با هیجان	خشونت	خشونت همراه با تهدید	آرام و ملایم	کند	تند	لحن صدا
مجری برنامه	لنز و دوربین	پایین و زمین	رقیب و یک فرد خاص	دیگر کاندیدها	اطراف	روبرو	نوع نگاه
-	-	-	به حالت تهدید	دست‌به‌سینه	تکان دادن به حالت تأکید سخنان	لرزان	نوع دست‌ها
-	گریه کردن	اخم	پوزخند زدن	لبخندزنان	تکذیب صحبت‌های دیگران	تأیید صحبت‌های دیگران	حالت سروصورت
-	پرخاشگر	تدافعی	تهاجمی	بی تفاوت	جدی	آرام و ملایم	نوع رفتار کلی

در جدول شماره ۱۴ به انواع مقوله‌ها پرداخت شده است که شامل ۵ نوع مربوط به (نوع و لحن صدا نامزدها، نوع نگاه، حالات و نحوه تکان دادن دست‌ها، سروصورت و نوع رفتار کلی نامزدها مورد استفاده قرار گرفته است). بر این اساس می‌توان گفت که در پخش زنده مناظره‌ها می‌توان به راحتی فهمید که نامزدها در مقابل سؤالات منتقدان چگونه واکنشی نشان می‌دهند و چه سؤالاتی باعث عصبانیت و برهم زدن تعادل پاسخگویی نامزدها می‌شود. در پخش زنده به راحتی می‌توان تک‌تک رفتارهای نامزدها را تحلیل و بررسی کرد و فهمید که چقدر توانایی صحبت کردن و جواب درست و دقیق دادن به سؤالات را دارند. پس از بررسی حالات بدن تک‌تک کاندیداهای انتخابات ریاست جمهوری به شناختی نسبی از زبان بدن آن‌ها رسیده‌ایم در زبان بدن می‌توان از چهره نامزدها مفهوم وسیعی را دریافت کرد چراکه چهره، نقش بسیار عظیمی در عملکرد و درک طرف مقابل دارد. نامزدها با زبان بدن یا علائم غیرکلامی نه تنها احساسات خود را به تصویر می‌کشند بلکه اغلب نشان می‌دهد او چگونه با احساسات کنار می‌آید. پخش زنده مناظره‌ها قدرت انتخاب و تصمیم‌گیری مردم را در شناخت و انتخاب فرد اصلح به طور قابل محسوسی افزایش می‌دهد و در عین حال استفاده از ظرفیت رسانه ملی نیز باعث می‌شود نامزدهای انتخاباتی بهتر دیده شده و به ارائه دیدگاه‌های خود پردازند. هر یک از کاندیدها با توجه به زبان بدنی که مختص خود فرد بوده است توانسته‌اند مخاطب را به خود جذب و یا آن را دفع نمایند. استقبال پرشور مخاطبان از مناظره‌های پخش زنده در حالی صورت می‌گیرد که آن‌ها به تفاوت مناظره‌ها و برنامه‌های پخش زنده و مناظره‌های تولیدی و ضبطی واقف هستند و می‌دانند که در برنامه‌های ضبط شده ممکن است حقایق کتمان شود و مناظره‌ها آن‌چنان که باید به صحنه چالشی و نقد بین نامزدها تبدیل نشود و برنامه نامزدها عقیم بماند. مخاطب فعال تلویزیون می‌داند که در مناظره پخش زنده شخصیت نامزدهای ریاست جمهوری هیچگونه ویرایشی ندارد و آن‌ها جلوی دوربین‌ها و رودررو با میلیون‌ها مخاطب به دفاع از عملکرد، طرح و برنامه‌های خود می‌پردازند اما در برنامه‌های ضبط شده و مستندهایی که هرکدام از نامزدها تهیه می‌کنند انواع اطلاعات با کم‌وزیاد شدن‌های ویرایش همراه است. پخش مناظره‌های انتخاباتی علاوه بر اینکه شور و نشاط انتخاباتی در جامعه می‌آفریند باعث آگاهی ذهن مخاطبان می‌شود. همچنین در مناظره‌های زنده توانمندی‌ها و ظرفیت‌های نامزدها نمایان می‌شود و به عبارتی دیگر این

مناظره‌های انتخاباتی هستند که افکار عمومی را به پای صندوق‌های رای می‌کشاند. در نهایت نتایج این بررسی شباهت و تفاوت‌های نامزدهای انتخاباتی در باب زبان بدن در هنگام مناظره زنده را نشان داده است.

جدول شماره ۱۵- وجه شباهت و تمایز کاندیداهای دوازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری

علائم بدن	در هنگام جواب به سؤالات مجری برنامه	در هنگام نقد کردن صحبت‌های کاندیداهای مختلف
	لحن صدا	
آرام و شمرده شمرده	جهانگیری- رئیسی- روحانی- هاشمی طبا	جهانگیری- رئیسی- هاشمی طبا
آرام- محکم	قالیباف	-
بلند	میرسلیم	جهانگیری- قالیباف- میرسلیم- روحانی
تأکید کلمات	رئیسی	-
	نوع نگاه	
روبرو دوربین	جهانگیری-قالیباف- روحانی	جهانگیری- رئیسی- روحانی- هاشمی طبا
نگاه مستقیم به کاندیدا	-	قالیباف
مستقیم و روبرو	رئیسی- میرسلیم- هاشمی طبا	جهانگیری- میرسلیم
پایین	جهانگیری	-
	حالت دست‌ها	
استفاده کم از دست	رئیسی- روحانی	هاشمی طبا
لرزان	-	هاشمی طبا
استفاده زیاد از دست	-	-
تکان دست به حالت تأکید سخنان	جهانگیری-قالیباف-میرسلیم	جهانگیری-قالیباف-میرسلیم
تکان دست همراه با تهدید	-	-
استفاده از انگشت اشاره	جهانگیری	-

بر این اساس ارتباط از طریق نمایش زبان بدن باعث می‌شود، افراد واقعاً آن‌گونه که هستند در سطح جامعه مورد تحلیل و ارزیابی قرار گیرند. پنداشت سیاسی ایرانیان در همین انتخابات از نامزدها و رقبا، بر همین منوال شکل گرفت. به این معنی که در پخش زنده برنامه‌های انتخاباتی؛ زبان بدن نامزدها، نحوه نشستن، نوع حرکات دست، حرکات صورت مانند لبخند زدن، اخم کردن در زمان جواب دادن به سؤالات از دیدگاه بیننده تأثیر بسزای در

برداشت او از رفتار و کردار نامزد منتخب شده داشت. کنش نامزدهای انتخاباتی درباره واقعیت اجتماعی (سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی)، در سطح داخلی و خارجی، در حالات زبان بدن (چهره، حرکات دست، سر و ظاهر جسمانی)، نحوه دم و بازدم، چگونگی تنظیم ساختار چشم و حالات چهره (شادی، غم، نگرانی، استرس، اعتماد، شجاعت، صداقت، کذب) خود را نشان می‌دهد. همین کنش، معنا و مفاهیم خود را به سطح جامعه انتقال می‌دهد و شهروندان مبتنی بر همین وضعیت، آرای انتخاباتی خود را به نمایش می‌گذارند. این احساسات بدنی (زبان بدن) واکنش‌های هیجانی و لحظه‌ای هستند که آگاهی سیاسی-اجتماعی را در ساختار جامعه تزریق می‌کند، جامعه از طریق این وضعیت، پنداشت خود را از میزان درستی یا نادرستی ادعاهای کاندیداها انجام می‌دهند و در نهایت تصمیم نهایی را اتخاذ می‌کنند. در انتخابات مورد بررسی، این زبان بدن به راحتی توانست پیام نهایی نامزدها را نمایش داده و ارتباط بین شهروندان بر حسب ساختار جغرافیایی را در سطح کلان سیاسی به هم پیوند دهد. این حرکات و زبان بدن، نسخه بدون صدای نامزدهای ایران محسوب می‌شود که در ذهن طرفداران انتخاباتی آثار عینی خود را نشان داد.

بنابراین پیشنهاد می‌شود:

- * نامزدهای ریاست جمهوری برای مشارکت در مناظره‌ها از علوم روانشناسی بهره جسته و با مجهز شدن به تکنیک‌های زبان بدن در این مناظره‌ها شرکت کنند.
- * متولیان برگزاری انتخابات ریاست جمهوری، بدین منظور کارگاه‌های مناسب آموزشی برگزار کرده و آموزش‌های لازم روانشناسی پیرامون نقش ژست‌های بدن، نقش حرکات دست و پا، آثار حالت ایستادن و نشستن، نقش نحوه دست دادن و علائم چهره، نقش لحن، حجم صدا و شکل بیان در جذب آرای مشارکت کنندگان را ارائه کنند.
- * برگزاری دوره‌های آموزشی برای بهبود و اصلاح قدرت کلامی و زبان بدن کاندیداها در هنگام مناظره، قبل از شروع مناظره‌ها در دستور کار قرار گیرد.
- * متولیان امر، دیدگاه‌های روانشناسانه بویژه روانشناسی اجتماعی را در تحلیل زبان بدن کاندیداها و نقش ژست‌های بدن، حرکات دست و پا، حالت ایستادن و نشستن، نحوه دست دادن و علائم چهره در جذب آرای مشارکت کنندگان به خوبی تبیین و به نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری گوشزد کنند.

* متولیان برگزاری انتخابات با پیش‌بینی ساز و کارها و برنامه‌های لازم با کمک رسانه‌های گروهی نظیر صدا و سیما، شبکه‌های اجتماعی مجازی و روزنامه‌های کثیرالانتشار، نقش زبان بدن در انتخابات ریاست جمهوری را برای مردم نیز تبیین و تشریح نمایند.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Akbar Zolfaghari

<http://orcid.org/0000-0003-3017-5576>

Taha Ashayeri

<http://orcid.org/0000-00018-2110-899>

Azam Rajabi Nasab

<http://orcid.org/0000-0002-9959-7550>

منابع

- آلفرد جی، اسمیت، (۱۳۷۹)، *ارتباطات و فرهنگ*، ترجمه مهدی بابایی اهری، تهران: سمت.
- تامپسون، کنت، (۱۳۹۲)، *نقل قول‌های کلیدی در جامعه‌شناسی*، ترجمه نیره توکلی، تهران: ثالث.
- حسین‌زاده، علی، (۱۳۸۸)، «راهکارهای ارتباط مؤثر در میان اعضای خانواده، معرفت، ۱۴۷(۱۸)، ۸۳-۱۰۰.
- حسین‌زاده، علی، (۱۳۹۰)، «راهکارهای ارتباط مؤثر با جوانان و نوجوانان» *کودک، نوجوان و رسانه*، ۱(۲)، ۲۷-۵۵.
- حسین‌زاده، علی، (۱۳۹۲)، «نقش خوش رویی و خوش زبانی در خانواده و روابط اجتماعی»، *معرفت*، ۱۹۲(۲۲)، ۱۲۹-۱۴۰.
- جواهری، فاطمه، (۱۳۸۷)، «بدن و دلالت‌های فرهنگی - اجتماعی آن» *مطالعات فرهنگ - ارتباطات*، ۳۳(۹)، ۳۷-۸۰.
- ریتزر، ریتزر، (۱۳۸۲)، *نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی.
- سوزی، اسکات، (۱۳۹۶)، *معنا بخشی به زندگی روزمره*، ترجمه فاطمه مکتوبیان و مریم مکتوبیان، تهران: جامعه‌شناسان.
- شعیری، حمید رضا، (۱۳۹۲)، *نشانه معنانشناسی دیداری*، تهران: سخن.

- صلیبی، ژاسنت، (۱۳۹۰)، «تحلیلی بر سهم ارتباطات غیر کلامی در کنش متقابل اجتماعی»، جامعه پژوهی فرهنگی، ۴(۲)، ۱۰۱-۱۲۰.
- عضدانلو، حمید، (۱۳۸۴)، *آشنایی با مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی*، تهران: نی.
- فکوهی، ناصر، (۱۳۸۳)، *انسان‌شناسی شهری*، تهران: نی.
- فلاح‌رکنی، اسماعیل، (۱۳۹۲)، «رسانه‌ها و مناظره‌های انتخاباتی گزارشی از مناظره‌های انتخاباتی تلویزیونی در بریتانیا در سال ۲۰۱۰»، *مطالعات انتخابات*، ۴(۲)، ۱۴۷-۱۷۰.
- کسلر، دیرک، (۱۳۹۵)، *نظریه‌های روز جامعه‌شناختی از آیزنشتات تا پسامدرن‌ها*، ترجمه کرامت الله راسخ، تهران: آگه.
- گیدنز، آنتونی، (۱۳۹۳)، *جامعه‌شناسی*، ترجمه منصور صبوری، تهران: نی.
- مایزر، گیل ای و مایزر، میشل توللا، (۱۳۸۵)، *پویایی ارتباطات انسانی*، ترجمه حوا صابر آملی، تهران: دانشکده صداوسیما جمهوری اسلامی ایران.
- نیکدار اصل، محمدحسین و احمدیانی‌پی، محمدهادی، (۱۳۹۵)، «تحلیل ارتباطات غیر کلامی در بوستان سعدی»، *شعر پژوهی*، ۲۷(۸)، ۱۸۱-۲۱۰.
- هارجی، اون؛ دیکسون، دیوید و ساندرز، کریستین، (۱۳۸۶)، *مهارت‌های اجتماعی در ارتباطات میان‌فردی*، ترجمه خشایار بیگی و مهرداد فیروزبخت، تهران: رشد.
- یاقوتی، فاطمه و معتمد، سارا، (۱۳۹۷)، «بازشناسی حالات هیجانی چهره با استفاده از مدل یادگیری هیجانی مغز»، *تازه‌های علوم شناختی*، ۱۰(۲۰)، ۴۶-۶۱.

References

- Wood, Julia T, (2015), *Interpersonal Communication: Everyday Encounters* Cengage Learning.
- Yoon, S; Kim, S; Kim, J; & You, Y, (2016), "A Study on the Impact of Consultants' Nonverbal Communication on Customer Satisfaction, Trust, and Long-term Relationship Orientation of the Client firm", *Indian Journal of Science and Tech.*

استناد به این مقاله: ذوالفقاری، اکبر، عشایری، طاها، رجیب‌نوب، اعظم، (۱۴۰۰)، «فهم جامعه‌شناختی زبان بدن کاندیداهای ریاست جمهوری ایران؛ مورد مطالعه: مناظره دوازدهمین دوره»، *پژوهش‌های راهبردی سیاست*، ۱۰(۳۹)، ۲۰۹-۲۳۸.

doi: 10.22054/QPSS.2022.59539.2805